

NİTEL ve NİCEL ARAŞTIRMALARDA ÖRNEKLEM

Araştırmacılar, araştırmalarıyla ilgili bütün birimleri araştıramayacaklarından, onlardan oluşturulmuş örneklerle çalışma zorunda kalmaktadırlar. Fen bilimleri açısından deniz suyunun özelliklerini belirlemek için de belli bir bölgeden alınmış deniz suyu örneğinin çalışılması yoluyla bu özellikler ortaya çıkarılabilir. Toplumsal araştırmalarda aynı durum geçerlidir. Bütün malzemenin araştırılmasının mümkün olmadığı durumlarda, onların örnekleriyle çalışmak durumunda kalınır. Önceleri nicel araştırma yapanların olasılıkçı örneklem tekniğini yoğun olarak kullandıkları, nitel araştırmacılarınsa olasılıkçı olmayan örneklem türlerini kullandıkları kabul edilirdi. Ancak sonraları, nitel araştırmacılar olasılıkçı olmayan örneklem türlerinin ötesinde yeni örneklem türleri geliştirdiler ve onları kendilerince adlandırdılar. Bu nedenle örneklem konusuna ayrı bir nitel araştırma örnekleme başlığı koymak gerekmektedir. Nicel araştırmacılar daha yoğun olarak olasılıkçı ve olasılıkçı olmayan örneklem türlerini; niteliksel araştırmacılarınsa olasılıkçı olmayan ve niteliksel örneklem türlerini kullanırlar.

1. OLASILIKÇI ÖRNEKLEM

Büyük Sayılar Yasası'na göre yazı-tura atışlarında atış sayısı arttırıldıkça yüzde 50 yazı (yüzde 50 tura) gelmesi gerekir. Neden böyle? Madeni paraların hafızaları olmadığına göre, yüzde 50 oranının tutturulması mümkün müdür? Olasılığın tekrarlamacı bakışı (ne kadar çok tekrarlanırsa) bunun bir anlamda mümkün olduğunu söyler. Abraham de Moivre olasılık üzerine bazı gözlemlerde bulundu ve 1756 yılında Şanslar Doktrini isimli bir kitap yazdı (Ellenberg: 71). De Moivre yazı-tura atışlarının sayısını arttırdıkça yüzde 50 yazı yüzde 50 tura gelmesi şansının artacağını söyleyen Büyük Sayılar Yasası'yla tatmin olmamıştı. Yüzde 50 yazı gelmesi olasılığına ne kadar yaklaşıyordu? Atışların sayılarına tekrar bakalım. Ama bu kez yazıların sayısını yazmayalım da, gerçekten kaç kere yazı geldiği ile beklediğimiz, yani yüzde 50 yazı arasındaki farkı kayda geçelim. Bir başka deyişle kusursuz yazı-tura oranından ne kadar uzakta olduğumuzu ölçelim.

Görüldüğü gibi, Büyük Sayılar Yasası'nın atışları attırdıkça yarı yarıya yaklaşıldığını söylemesine karşın, yüzde 50, yüzde 50'den sapma her ne kadar atışların oranına kıyasla düşmekteyse de, mutlak anlamda yarı yarıyadan sapma artmaktadır. De Moivre'nin açıklaması tipik yarı yarıyadan sapmanın, atış yaptığınız madeni paraların sayısının kare köküne belirlendiğidir. Ne kadar madeni parayı alıp 100 atış yaparsanız, sapma en azından mutlak anlamda 10 faktörünce büyüyecektir. Beklenenden sapma oranı paraların sayısı arttıkça küçülmektedir çünkü, paraların sayısının kare kökü, paraların sayısına kıyasla daha yavaş büyümektedir. Bin paralı atışlarda yarı yarıya oranı bazen 38 farkla yazı lehine olabilir ama toplam atışların oranına baktığımızda, yüzde 50 şansından sadece yüzde 3.8 uzaktadır! De Moivre'nin gözlemi anket çalışmalarında standart hatanın belirlenmesiyle aynı ilkelere dayanır. Eğer hata çubuğunu yarı yarıya azaltmak isterseniz anket yaptığımız insandan 4 kat fazlasıyla anket yapmanız gerekir.

Nicel araştırmalarda örneklem kurulmasıyla ilgili en önemli soru "araştırmayı kime genellemek istiyoruz" sorusudur. Araştırmaların çoğunda, sadece yanıt verenlere genellenebilen araştırmalar yerine nüfusun belli bir kesimine genellenebilecek olanlar daha önemli bulunmaktadır. Genellemek istediğimiz kümeye *araştırma nüfusu* denir. Örneğin, Türkiye'de 30-40 yaşları arasında olup da iki dişini çektiren erkekleri araştırma nüfusu olarak belirlersek, başarılı olamayacağımız açıktır. Çünkü böyle bir listenin olmadığı durumda, hem

de köyüyle kentiyile bütün ülke için bir örneklem bulmamız büyük bir ihtimalle mümkün olmayacaktır. Ancak, kentlerdeki üniversite hastanelerinde iki dişini çektiren erkeklere ulaşabiliriz. Bu nedenle genellemeyi istediğimiz nüfusla, erişebileceğimiz nüfus arasında bir ayırım yapmak gerekecektir. Birincisine *kuramsal nüfus*, ikincisine *erişilebilir nüfus* denir.

Kuramsal ve erişilebilir nüfus saptandıktan sonra, bir örneklem çekmeden önce erişilebilir nüfusun bir listesini elde etmemiz gerekir. Örnekleme oluşturacağımız bu listeye *örneklem çerçevesi* denir. Eğer bir telefon yoklaması yapacaksak ve telefon rehberindeki isimleri seçeceksek, rehber örneklem çerçevemiz olur. Telefon rehberlerinden örneklem oluşturmanın önemli zayıflıklarından biri herkesin telefona sahip olmamasıdır. Ayrıca, köylerdeki telefonların büyük çoğunluğu ortak telefonlardır. Bunlar yanında telefon rehberinin hangi yıl basılmış olduğu da önemlidir. Örneklem çerçevesinden belli teknikler kullanılarak oluşturulmuş liste, çalışmanın örneklemini oluşturur. Dikkat edilirse, yoklamayı yanıtlayanlara örneklem demedik; çünkü, listedekilerin bazılarını ulaşılamayabilir veya bazıları yanıt vermemeyi tercih edebilir.

Olasılıkçı örneklem yöntemi gelişigüzel (rastgele) seçim tekniklerinin uygulandığı yöntemlerdir. Gelişigüzel seçme yapabilmemiz için bir süreç tanımlamanız gerekir ki çalışma nüfusunuzdaki her kümenin seçilme şansı eşit olsun. Kura çekmek, tombala oyununda taş çekme bu tür yöntemlerdendir.

5.1.1. Basit Gelişigüzel Örneklem

5.1.2. Katmanlaşmış Gelişigüzel Örneklem

5.1.3. Gelişigüzel Yerleşim Kümesi Örnekleme

Eğer Türkiye'deki her vatandaşın adının olduğu bir listeden gelişigüzel örneklem oluşturma yoluna gitseydik, karşımıza çok yolculuk yapmak gibi bir zorluk çıkardı. Çünkü vatandaşların her biri farklı yerlerde oturduğundan ve örnekleme gelişigüzel olarak çeşitli yerlerdeki vatandaşlardan oluşacağından pek çok yere yolculuk yapılması gerekecekti. Gelişigüzel yerleşim kümesi örnekleme yolu bu zorluğun aşılması için yaratılmıştır. *Küme örnekleme*nde şu yollar takip edilir:

- Bütün nüfus kümelerine ayrılır (büyük bir çoğunluklu coğrafi sınırlar kullanılır)
- Kümelerden gelişigüzel örneklem seçilir
- Örnekleme kümelerindeki bütün birimler ölçülür

Örneğin sadece bir ilde ilkokul müdürleri üzerinde bir araştırma yapacağız. O ilin haritasında her ilçenin sınırı belirlidir. Bu ilçelerden kaç tanesinde araştırma yapacağımıza karar veririz. Diyelim ki dördünde araştırma yapmaya karar verdik. Haritadan dört ilçeyi gelişigüzel seçeriz. O ilçeye gider ve tüm okul müdürleri üzerinde araştırma yaparız.

5.1.4. Gelişigüzel Sistemik Örneklem

Gelişigüzel sistemik örneklemler, çeşitli yollarla geliştirilebilir. Örneğin genellenmek istenen nüfusun bir listesinin olması ve alt kümeleri konusunda bilgimiz olmadığı durumlarda sistemik örneklem kullanılabilir. Elinizde 20 bin kişilik bir liste varsa ve 2 bin kişilik bir örneklem kurmak istiyorsanız, önce listeyi bilgisayar yardımıyla gelişigüzel hale getirip her 10 kişiden birini seçebiliriz.

Eğer bir kütüphanede bulunan 100 bin kitabın yüzde kaçının toplumsal araştırmalara yönelik kitaplar içerdiğini öğrenmek istiyorsanız ve bu kütüphanedeki kitap listesi bilgisayara geçilmemişse gelişigüzel sistematik örneklem yöntemini kullanabilirsiniz. Diyelim ki 5 binlik bir örneklem kurmak istiyorsunuz. Yüzbin kitabın kartoteksinin üst üste konduğunda 10 metre tuttuğunu sayıltıyalım. Eğer her 20 santimdeki kartı seçersek, elimizde toplam 5 bin kart olur. Bu örneklem üzerinden oranı bulabiliriz. Kitabın VII. bölümündeki içerik çözümlemesi tekniğinde gelişigüzel sistematik örneklem türleri kullanılmaktadır.

5.1.5. Çok Aşamalı Örneklem

Yukarıda incelediğimiz üç yöntem (basit, katmanlaşmış, kümeli) en basit gelişigüzel örnekleme stratejilerini içermektedir. Gerçekte, toplumsal araştırmalarda, bu yöntemlerden çok daha karmaşık yöntemler kullanılır. Yukarıda belirtilen yöntemlerin de bulunduğu örneklem yöntemlerini bir arada kullandığımız zaman, bu yönteme çok aşamalı örnekleme yöntemi denir. Örneğin, bütün bir kentte oturanlarla yüzyüze görüşmeler yapacağımızı kabul edelim. Açıkçası, ilk aşamada, yerleşime dayalı kümeleme yöntemini kullanacağımız neredeyse kesindir. Ancak Ankara ilinde oturanlardan küme örnekleme yaptığımız zaman seçilen muhtarlık bölgelerindeki herkese gitmemiz gerekecektir. Bunu başarmaksa neredeyse mümkün değildir. Bu nedenle her kümenin içinde katmanlaşmış gelişigüzel örnekleme yöntemini ekleyebiliriz. Böylece, yöntemimiz iki aşamalı örneklem olarak tanımlanabilir.

5.2. ÖRNEKLEM BOYUTU ve YOKLAMANIN HASSASİYETİ

Çalışma Nüfusu (Evren) XXXX XXX XX XXX XXX XXX XXX XX XXX	Çalışma Nüfusu (Evren) XXA XXA XCC XBX XXB XXX CXX XA XBX
Örneklem XX	Örneklem XXABC

Yukarıda görüldüğü gibi eğer çalışma nüfusunun tamamı her biri türdeş olan X birimlerinden oluştuğu zaman örnekleme kurmak oldukça kolay olacaktır. Seçeceğimiz belli bir sayıdaki örnekleme sorgulayarak, çalışma nüfusuna genelleme yapabileceğimizi kolaylıkla saptayabilirdik. Tabii ki bu seçimi yukarıda belirttiğimiz çok aşamalı gelişigüzel örneklem yöntemleriyle yapacaktık. Çalışma nüfusu sağdaki gibiyse, çalışılan nüfusun boyutu aynı olmakla birlikte örneklem büyüklüğünü saptamak biraz daha karmaşık hale gelecektir. Çünkü türdeşlik derecesi düşmüştür. Örneklem boyutunun büyüklüğü çeşitli unsurlara bağlıdır. Bunlar arasında güven düzeyinin yüksekliği, yoklamada kullanılan kontrol değişkenlerinin (yaş, gelir, cinsiyet gibi) ve herhangi bir değişkendeki beklenen en küçük yanıt sayısı yanında çalışılan nüfusun özellikleri konusundaki bilinmezlikler de bulunur. Örneklem büyüklüğü aşağıdaki tablodaki formüle göre hesaplanabilir. Günümüzde bu kaba hesaplamayı ağ üzerinde bulunan “Örneklem Büyüklüğü Hesap Makineleri” kullanarak yapmak da mümkündür (Şekil 5.1). Bu hesaplar, “şans kuramı” olarak adlandırılan matematik yaklaşımlar üzerine kuruludur.

İster bir kamuoyu yoklaması olsun ister bilimsel nitelikli bir araştırma, bir yoklamanın hassasiyetini anlamamız için güvenlik düzeyini ve güvenlik aralığını bilmemiz gerekir. Yüzde olarak belirtilen güven düzeyi, elde ettiğimiz sonuçların yüz kere yoklama yapıldığında kaçının gerçek nüfusu vereceğini gösterir. Genellikle, yüzde 90, yüzde 95 ve yüzde 99 oranları, yeterli kabul edilen güvenlik düzeyleridir. Güven aralığıyla, gerçek nüfusun hangi aralıkta olduğunu gösterir. Örneğin güven aralığı yüzde 3 olan bir yoklamada, yanıtların yüzde 45'i belli bir üründen memnun olduğunu belirtiyorsa, gerçek nüfusta artı/eksi 3 değişiklikle, yani yüzde 42 (45-3) ile yüzde 48 (45+3) arasında bir sonuç alacağımızı gösterir. Güven düzeyiyle güven aralığı bir arada değerlendirildiğinde bir yoklamanın genelleme yapmak istediği çalışma nüfusunu ne kadar temsil edebileceği konusunda fikrimiz olur. Söz konusu yüzde 3 rakamı örneklem hatasının (bazı araştırmacılara göre hata payı, bazılarına göre standart hata) önceden bilinmesi anlamına gelir.

To determine how many surveys need to be distributed divide the above number by the anticipated response rate. For example, if you need 483 completed surveys and you anticipate a 30% response rate you need to mail 1,610 surveys (483/.3).

Sample size required if desired confidence interval and population size are known (p=.5)

Please enter a number in the Error Desired and Population Size fields then tab out of those fields to calculate.
Do not use commas or other formatting characters:

Error Desired: %

Population Size:

Sample Needed

@90% Confidence:

@95% Confidence:

@99% Confidence:

Türdeşlik düzeyi yüksek olduğu sayıltılanan bir çalışma nüfusu için, çeşitli güven düzeylerinde; yüzde 3 güven aralığında nüfus büyüklüğüne göre örneklem büyüklüğünü saptayan bir ağ hesaplama aracı Şekil 5-1'de görülmektedir. Bu hesap makinesine istenilen güven aralığı ve çalışma nüfusunun tahmini büyüklüğü girildiğinde, yüzde 90, 95 ve 99 güven düzeyini sağlamak için gerekli örneklem büyüklüğü elde edilmektedir. Şekilde yüzde 3 güven aralığı ve 1 milyonluk bir çalışma nüfusu büyüklüğünde; yüzde 90 güven düzeyinde 756 kişilik, yüzde 95 düzeyinde 1066 kişilik ve yüzde 99 için 1840 kişilik örneklem oluşturulması gerektiği ortaya çıkmaktadır.

. OLASILIKÇI OLMAYAN ÖRNEKLEM

Olasılıkçı olmayan örneklem türlerinde, çalışılan nüfusun her biriminin örnekleme girme şansı eşit değildir. Kuramsal olarak eğer çalışılan nüfus türdeşse, o türdeşliğin içinden olasılıkçı olmayan yöntemlerle kurulmuş örneklem de çalışılan nüfusa genellenebilir. Ancak olasılıkçı olmayan örneklem türleri daha çok

örneklemin kendisi için betimleme yapılabilmesi amacıyla kullanılmaktadır. Böyle bir durumda örneklemin kendisi çalışma nüfusunu olarak kabul edilebilir.

Olasılıkçı olmayan örneklerde, her bir kesimin örneklem içine girme şansı eşit olmadığı için, örneklemin güvenilirliğine ilişkin ölçüm yapılamaz. Belli bir hata düzeyi (güven aralığı) saptanması mümkün değildir. Bu sakıncalarına karşın olasılıkçı olmayan örneklerle de araştırmalar yapılmaktadır. Bu yöntemin güçlü yönü hızlı, ucuz ve rahat kurulmalarıdır. Ayrıca olasılıkçı örneklem kurulmasının mümkün olmadığı durumlar da bulunmaktadır. Olasılıkçı örnekler kullanarak yapılacak yoklamalardan önce soruların sınıanmasına yönelik kurulan örneklem olasılıkçı olmayan türdendir. Olasılıkçı olmayan örneklem türlerinin en sık kullanılanları şunlardır:

- Erişilebilenlerden Örneklem
- Gönüllülerden Örneklem
- Yargısal Örneklem
- Kotalı Örneklem

Erişilebilenlerden örnekleme en çok verilebilecek örnekler radyo ve televizyonlarda “sokaktaki insanlara” sorulmuş sorulardır. Burada belli bir nüfusa genelleme yapılması mümkün değildir, çünkü olasılıkçı bir örneklem kullanılmamaktadır. Ancak herhangi bir cadde üzerinde 8-10 kişinin belli bir konuya yönelik düşüncesinin öğrenilmesi sağlanmaktadır. En azından belli bir konuda çeşitli zıt görüşlerin yakalanması mümkün olmaktadır. Kimi durumlarda, özellikle çalışılan nüfusun türdeş olması durumunda, genelleme yapılabilecek örneklem kurulabilmektedir. Örneğin belli bir gölün kirlenip kirlenmediğinin (görünmeyen organizmalar) saptanmasına yönelik olarak herhangi üç noktadan alınacak örneklem, göl suyunun birbirine karışacağı sayılıştı yapıldığından, aynı sonucu verecektir. Erişilebilenden örneklem türü, sinemadaki en ön sırada oturan kadın izleyiciler; bir dükkana giren ilk 100 kişi veya belli bir telefonu arayan ilk 20 kişi olarak kurulabilir. İletişim alanından örnek vermek gerekirse, Cantril ve arkadaşları, 1940 yılında Orson Welles’in 1938 yılındaki Dünyalar Savaşı radyo tiyatrosu sonrasında ortaya çıkan paniği araştırırken, “buldukları” kişilerden neler hatırladıklarını sormuşlardır (bu araştırma hem nicel hem de nitel boyutlar taşır).

Gönüllülerden örneklem yöntemi araştırmanın yapılmasına gönüllü olarak katılmayı kabul edenlerden oluşur. Psikolojik deneylerde ve özellikle ilaç uygulamalarında çoğu zaman sadece gönüllülerden oluşan örneklem kullanılmaktadır. Kimi zaman bu gönüllülere belli bir para da verilmekte ve bunun karşılığında uzunca bir görüşmeye ve diğer uygulamalara katılmaları istenmektedir. Kamuoyu yoklamalarının bazılarında da kendi fikrini gönüllü olarak belirtmek isteyenlere dayanan örneklem kurulması söz konusudur. Bu tür yoklamalarda önemli oranda yanlılık ortaya çıkar, çünkü belli bir konunun karşıtları ve yandaşları rağbet ederler. Dolayısıyla genel nüfus için bir şey söylemek mümkün olmaz. Bazı müzik kanallarının ilk 10 sıralaması da buna benzer yöntemlerle gerçekleştirilir. Eurovizyon Şarkı Yarışması’ndaki oylama da olasılıkçı olmayan örneklem yoluyla gerçekleştirilmektedir. Yarışma sona erdikten sonraki 10 dakika içinde oylamaya katılmak isteyenler belli bir numarayı aramaktadırlar. Birden çok arama yapılması mümkündür.

Yargısal örneklem, araştırmacının çalışılan nüfusa ilişkin belli özellikleri örnekleminin içine almaya çalışmasıyla gerçekleşir. Çoğu zaman olasılıkçı örneklem yoluyla gerçekleştirilen yoklamalardan önceki ön sınıama aşamasında oluşturulan örneklem bu türe örnek verilebilir. Toplumda üniversite eğitimlileri ve ilkokul mezunları bulunduğuna göre, bu düzeydeki insanları kapsayan 130 kişilik bir örneklem, hazırlanmış

soruların nasıl anlaşıldığını ortaya çıkartabilecektir. Ancak burada araştırmacının, çalışılan nüfusa ilişkin yargısının ne ölçüde doğru olduğu tartışmalı durumdadır. En güçlü yanı kolaylığı, hızı ve ucuzluğudur.

Kotalı örneklem, olasılıkçı olmayan örneklem türleri içinde, araştırmacılar tarafından en fazla kullanılan yöntemdir. Özellikle piyasa/ürün pazarlamasına yönelik araştırmaların çoğu bu yöntemle gerçekleştirilir. Bu yöntemde çalışılan nüfusun çeşitli alt nüfusları belli bir kota çerçevesinde örnekleme alınır. Örneğin, çalışılan nüfusta kadınlar ve erkeklerin oranı belliyse, oluşturulan örnekleme de bu orana uyulmaya çalışılır. Eğer 300 kişilik bir örneklem kurulacaksa, bunun 150'sinin kadın 150'sinin erkeklerden oluşmasına çalışılır. Olasılıkçı örneklem oluşturma tekniklerinden katmanlaşmış gelişigüzel örnekleme benzemekle birlikte, ondan farklıdır. Çünkü olasılıkçı olmayan örnekleme 150 kadının nasıl seçileceği konusunda bir yöntem kullanılmaz. Yargısal örnekleme kıyasla daha doğru bir yöntemdir çünkü nüfusun özelliklerini saptamayı araştırmacıya bırakmaz, onu belli bir yönde zorlar. Çalışılan nüfusun özellikleri biliniyorsa, birden fazla kota tekniği de kullanılabilir. Örneğin kadınlar genel nüfusta yarı yarıya, ancak kırdaki yaşayınlarla kentlerde yaşayınların oranı farklıysa ikinci bir kotalama da yapılabilir. Diyelim ki nüfusun yüzde 70'i kentlerde yüzde 30'u kırlarda yaşıyor, o halde örnekleme seçilecek kişiler ikinci bir kota ilkesini de tutturmalıdır. 150 kadın ve 150'erkeğin yüzde 70'i kentlerden yüzde 30'u kırlardan seçilecektir. Eğer üniversite ve ilkokul mezunlarının oranını biliyorsak, kotanın bu oranı da tutmasını sağlayabiliriz. Ancak şunu unutmamalıyız: kota yönteminde 150 kadının yüzde 30'unu gidip Beypazarı'ndaki bir köyde yaşayan kadınlardan seçebiliriz. Oysa, Beypazarı'nın köylerindeki kadınlarının her birinin örnekleme girme şansı gene de eşit değildir, çünkü köy seçimimiz keyfidir. Bu nedenle kotalı örnekleme gene de olasılıkçı olmayan bir yöntemde dayanmaktadır.

5.5. NİTELİKSEL ARAŞTIRMA ÖRNEKLEMLERİ

Niteliksel araştırmalarda stratejinin, taktiğin ve tekniğin belirlenmesinden sonraki adım, görgül çalışma için gerçekliğin bir kısmına erişebilmektir. Niceliksel iletişim araştırmacılarının pek çoğu, örnekleme nüfus kümelerinin veya metinlerin "nüfuslarının" alt kümeleri olarak görmeye eğilimli olsalar da, niteliksel araştırmalar diğer çözümleme birimlerini de çoğu zaman örneklerler. Örneğin ortamlar, eylemler ve olaylar bunlar arasındadır. Dahası, örnekleme prosedürü nicel araştırmalardaki olasılıkçı örneklem tekniklerinden farklıdır.

Niteliksel araştırmalar örneklemlerini genellikle iki veya daha fazla aşamada belirlerler. Öncelikle *anlamlı olayların* arasında bir seçme yapılır, daha sonra onun farklı biçimleri üzerinde durulur. Örneğin 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'ndaki geçiş töreni seçilir. Sonra bu geçiş törenini televizyon başında izleyenlerle, yerinde izleyenler arasında bir ayırma gidilir. Araştırmacıların bir bölümü televizyon başındaki bir küme izleyici üzerinde gözlem yaparken, bir bölümü yerinde izleyenler üzerine gözlem yapar. İletişim araştırmalarında önemli yeri olan iki kademeli akış (medya mesajlarının önce kanaat önderlerini etkilemesi oradan sıradan vatandaşları etkilemesi) modeli Lazarsfeld'in benzer bir niteliksel araştırmasında ortaya çıkmıştır (Jensen, 2002:238).

İki ve çok adımlı örneklem kurma süreci niteliksel araştırmaların bağlamsallığı sağlama amacı açısından büyük önem taşır. Bu çıkış noktası her şeyden önce, açıklamaların ve eylemlerin bağlamlardan kopuk olamayacağı, onlardan etkileneneceği anlamına gelir. Bağlamlar değişik yapı ve ölçektirler. Uzun bir konuşma, gayri –resmi konuşma, yerel topluluk düzeyinde, ulus-devlet düzeyinde veya tüm kültürler

düzeyinde olan konuşmalar söz konusudur. İkinci olarak, niteliksel araştırmalarda en azından ideal olarak, bunların araştırmacının çözümlemesi ve yorumlaması açısından erişilebilir olması da önemlidir.

Önceleri, nitel araştırmalardaki örneklem “olasılıkçı olmayan örneklem” tanımlamasıyla betimleniyordu. Sonradan, niteliksel araştırmacılar, bazı tanımlamalar ve sınıflandırmalar yapmışlardır.

5.5.1. Çeşitliliği En Çoğa Çıkartan Örneklem

Bunlardan biri, “çeşitliliği en çoğa çıkaran örneklem” sınıfıdır. Bu örneklem olgunun olabildiğince fazla niteliğini elde etmeye yönelik olarak kullanılan örneklem çeşididir. Örneğin Jensen (2002), ABD’de televizyon kanallarının yayınlarının iyileştirilmesi tartışmasına ışık tutabilmek için iki kümeyle, biri 35 yaşın altında diğeri 55 yaşın üstünde olan iki grubu örneklem olarak seçmiştir (s 239). Buradaki amacı, çocukluklarında televizyon izlememiş olan kümeyle (+55), çocukluğunda televizyonla büyümüş olanların televizyon yayınlarına ilişkin çeşitlilikten ne anladıklarını ortaya çıkarmaktır. Araştırma sonucunda, genç küme, çeşitliliği daha çok “sürekli akış içinde uzmanlaşmış kanallar” metaforuyla kullanırken; diğerkümenin bir tür “televizyon programları kütüphanesi” metaforlarıyla çeşitliliği anladığı ortaya çıkmıştır.

5.5.2. Diğer Örneklem Türleri

Nitel araştırmalarda bir başka örneklem biçimi de, “kuramsal örneklem”dir. Özellikle iletişim kurumları üzerine yapılan araştırmalarda bu tür örneklem kullanılmaktadır. Belli bir üretimi yapan kurumun dizgesel (hiyerarşik) birimlerinin biri örneklem olarak alınabilir. Mekansal veya zamansal olarak örneklem almak da mümkündür. Burada üretim sürecinin zamansal veya mekansal birimlerinden biri seçilebilir. Kuramsal örneklemde kimi zaman “tipik olanla” “karşıt olan” örneklemeleri de kullanılabilir. Bazı araştırmacılar “merkezdekiler” “çevredekiler” örneklemelerini kullanmıştır. Örneğin popüler olmuş bir orkestranın merkezdekilerle, onları destekleyen taraftarları (fan klüp üyeleri) farklı örneklem olarak çalışılabilir.

Bir başka uygun olanlar örnekleme tipi di “*kartopu örneklemdir.*” Bu örnekleme başlangıçta ulaşılan kişiden, bir başkasının adını vermesi istenir. Böylece, ulaşılabilen bir örneklem yaratılmış olur.

Yukarıda anlatılan niteliksel örneklemelerin hepsi bir dizi anlamlı olay, durum veya örnekolaylar ortaya çıkarır. *Örnekolay* incelemesinin en önemli özelliği belli bir bütünle kendini sınırlamasıdır. Bu sınırlama yerel topluluklar, köy topluluğu, kurumlar olabileceği gibi bireyler ve olaylar da olabilir. *Örnekolay* incelemelerinin diğerk bir hedefi de daha büyük toplumsal sisteme ilişkin boyutları olan bir durumu betimlemeleri ve tipler ortaya çıkartmalarıdır. Niteliksel araştırmalar, yukarıda belirtilen kuramsal özellikleri ve görgülle olan ilişkisi sonrasında belli bir yöntemi yani bir tekniği uygulamaya koyması gerekir.